

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA

PRÍČINY VOJNY:

- ✚ **IMPERIALIZMUS** - snaha veľmocí o rozšírenie sféry vplyvu a moci nad okolitými krajinami, národmi. Cieľom je vytvoriť veľmoc alebo získať dominantný vplyv na území, na ktoré si imperialistický štát robí nárok. Je to politika hlásajúca myšlienku kolonializmu. (**Kolonializmus** - je systém politického ovládania a ekonomického využívania málo cudzích území, málo vyvinutých krajín vyspelejšími a silnejšími.)

Koloniálne veľmoci:

Z predtým malých štátikov vznikli nové veľké jednotné národné štáty – **Nemecko** (1871) a **Taliansko** (1870), ktoré sa chceli presadiť medzi vládnucimi mocnosťami Európy - **Francúzskom** a **Britániou**, **Rakúsko-Uhorskom** v strednej Európe a postupne zanikajúcej **Osmanskej ríše**.

✚ **BOJ O NOVÉ ROZDELENIE SVETA MEDZI MOCNOSŤAMI – BOJ O KLÓNIE**

Záujmy veľmocí sa týkali nielen Európy, ale aj Afriky, na Blízkeho Východu, Tichomoriam. Významnými novými koloniálnymi mocnosťami súperiacimi o Tichomorie boli **Rusko** a **Japonsko**.

Najväčšia koloniálna veľmoc Veľká Británia si chcela udržať svoju koloniálnu ríšu a svoju prevahu na mori. Francúzsko okrem bránenia svojich kolónií požadovalo od Nemecka nevrátenie Alsaska-Lotrinska, ktoré pripadlo Nemecku v prvej prusko-francúzskej vojne (1871). Rusko sa usilovalo preniknúť na Balkánsky polostrov, na Blízky východ a ovládnuť čiernomorské úžiny Bosporu a Dardanely. Najslabšia európska veľmoc, vnútorne nestabilná - Rakúsko-Uhorsko, nazývané „žalár národov“ – hľadalo východisko zo svojich ťažkostí v prenikaní na Balkán, kde sa obávalo možného vzniku Veľkého Srbska a vplyvu Rusov v Európe prostredníctvom Srbov.

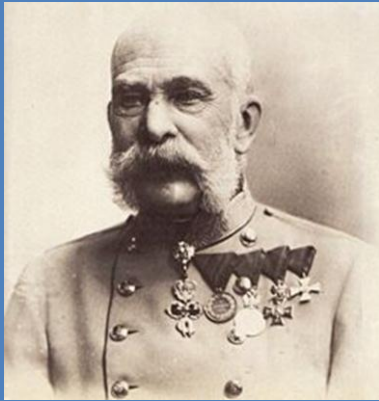
So súperením veľmocí súviseli:

- ✚ **MILITARIZMUS** – politika zbrojenia, príprava na vojnu (veľmoci sa chystajú na boj o rozdelenie sveta, o kolónie, o sféry vplyvu vo svete)
- ✚ **NACIONALIZMUS** a **ŠOVINIZMUS** – vyzdvihovanie vlastného národa a šírenie nenávisťi k iným národom bolo súčasťou vojnových plánov veľmocí, ktorých vládnuce vrstvy svoje mocenské ciele skrývali za národné záujmy.
- ✚ **SITUÁCIA NA BALKÁNE**

V Európe najcitlivejším miestom, kde mohol vypuknúť vojnový konflikt, bol Balkánsky polostrov- nazývali ho „**sud pušného prachu**“. Malé balkánske, prevažne slovanské, národy bojovali za svoju národnú slobodu proti zvyšku tureckej nadvlády (Osmanskej ríše, ktorá ovládala juh Európy 500 rokov). Do tohto boja zasahovali veľmoci, ktoré mali na Balkánskom polostrove svoje vlastné záujmy, hlavne Rusko, Rakúsko-Uhorsko a Nemecko.

Balkánske vojny:

- **Prvá balkánska vojna** (1912 - 1913) vypukla r. 1912. Balkánske krajiny (Bulharsko, Srbsko, Grécko a Čierna Hora) v nej vyhlásili vojnu **proti Osmanskej ríši** s cieľom dobyť jej balkánske územia .Po porážke Osmanskej ríše bola podpísaná Londýnska mierová zmluva, na základe ktorej Osmanská ríša prišla o všetky územia okrem oblastí v Albánsku.

Obrázok 1 Rakúsko - uhorský cisár František Jozef I.

Obrázok 2 následník trónu Ferdinand d Este manželkou

3 Sarajevský atentát

4 Gavrilo Princip - atentátnik

➤ **Druhá balkánska vojna** - Dva dni po podpise Londýnskej mierovej zmluvy Srbsko a Grécko (neskôr sa ku nim pridala Čierna Hora) podpísali tajnú zmluvu namierenú **proti Bulharsku**. Napätie medzi krajinami balkánskeho zväzu postupne vyprovokovalo novú vojnu. Bulharsko bojovalo o územia proti svojim bývalým spojencom z Balkánskeho zväzu (vo vojne bojovali Srbsko, Grécko, Čierna Hora, Rumunsko a Osmanská ríša). Cieľom bolo usporiadať územné požiadavky krajín Balkánskeho polostrova.

VZNIK VOJENSKO – POLITICKÝCH BLOKOV, KTORÉ STÁLI PROTI SEBE V I. SVETOVEJ VOJNE:

V boji za svoje záujmy hľadali veľmoci spojenectvo s inými veľmocami. Začali sa vytvárať **VOJENSKO-POLITICKÉ BLOKY**.

Do roku 1914 boli veľké mocnosti rozdelené do dvoch nepriateľských alinácií (paktov, blokov):

R. 1879 sa **Nemecko** a **Rakúsko-Uhorsko** uzavreli zmluvu o spolupráci - vzniká tzv. **Dvojspolok**. V roku 1882 sa k nim pripája aj **Taliansko** a vzniká tzv. **Trojspolok**. Postupne sa vzťahy s Talianskom ochladzovali, čo vyústilo až k **vystúpeniu Talianska** zo spolku (1915), zatiaľ čo k Trojspolku (**Ústredným** resp. **Centrálnym mocnostiam**) pristúpilo **Turecko** (pripojilo sa roku 1914) a **Bulharsko** (1915).

Obava zo straty kolónií spojila aj Francúzsko a Anglicko, ktoré r. 1904 podpísali tzv. Entente Cordiale (Srdečnú dohodu a v roku 1907 (rusko – anglická zmluva) sa k nim pridáva Rusko – vytvorili tak protiváhu trojspolku, tzv. **Trojdohodu** (resp. **Dohodu**).

Staré koloniálne veľmoci (napr. Holandsko) sa súperenia veľmocí nezúčastnili a zostali neutrálne.

ATENTÁT NA RAKÚSKO – UHORSKÉHO NÁSLEDNÍKA TRÓNU - ZÁMIENKA NA ZAČATIE VOJNY :

Nemecko si želalo vojnu a bolo na ňu pripravené. Hľadalo vhodnú zámienku. V roku **1908** nemecká vláda podporila anexiu Bosny a Hercegoviny Rakúsko- Uhorskom. Atentát na arcivojvodu **Františka Ferdinanda d'Este** - následníka Rakúsko-Uhorskeho trónu v Sarajeve sa uskutočnil počas provokatívnych manévrov rak.-uh. Armáda blízko srbských hraníc **dňa 28. júna 1914**. Bol v skutočnosti iba zámienkou rozpútania prvej svetovej vojny.

Atentátnik **Gavrilo Princip** bol členom srbskej skupiny **Mladá Bosna** a tajnej teroristickej organizácie **Čierna ruka**, ktoré sa zasadzovali o zjednotenie Bosny a Srbska. Bosnu, bývalú provinciu Osmanskej ríše obývanú prevažne Srbmi a moslimskými Bosniakmi. Po atentáte Rakúsko-Uhorsko obvinilo Srbsko, že nesie zodpovednosť za atentát v Sarajeve

Necelý mesiac po atentáte poslala rakúsko-uhorská vláda na radu Nemecka (cisára Wilhelma II.) Srbsku 48-hodinové ultimátum sformulované tak, aby ho srbská vláda nemohla prijať pre veľmi ponižujúce požiadavky. Viedeň okrem iného požadovala, aby na srbskom území mohli rakúsko-uhorské orgány robiť vlastné vyšetrovanie atentátu. To Srbi pokladali za porušenie ich suverenity a odmietli.

Srbsko požiadalo o pomoc Rusko, ktoré potom vyhlásilo vojnu Rakúsko-Uhorsku. Následne sa do vojny zapojilo Nemecko a Francúzsko. Veľká Británia vstúpila do vojny, keď Nemecko napadlo Belgicko. Po vypršaní ultimáta **28. júla 1914 Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo Srbsku vojnu**. Srbsko požiadalo o pomoc Rusko, ktoré potom vyhlásilo vojnu Rakúsko-Uhorsku. Následne sa do vojny zapojilo Nemecko a Francúzsko. Veľká Británia vstúpila do vojny, keď Nemecko napadlo Belgicko. K mocnostiam Dohody sa pripojilo aj Japonsko, ktoré mal záujem o nemecké koloniálne panstvo v Tichomorí a Číne, kým k Ústredným mocnostiam - k Trojspolku sa pridalo Turecko. **Tak začala I. svetovej vojna.**

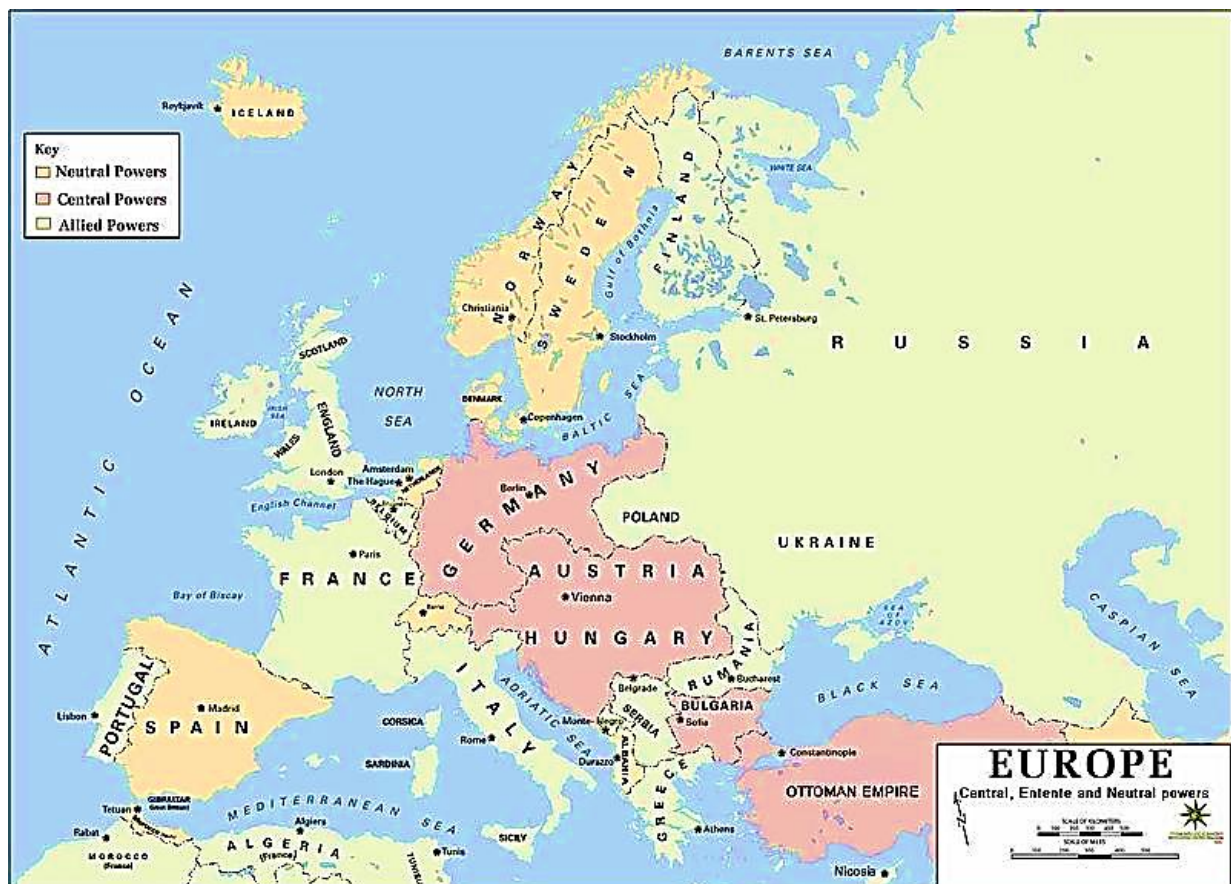
5 Nemecký cisár Wilhelm II.

***anexia** – násilné zabratie, pripojenie si cudzieho územia; sloveso: **anektovať**

***intervencia** – zákrok, zásah, zasahovanie

***ultimátum** - kategorická požiadavka spojená s vyhrážkou násilia; naliehavá, bezpodmienečná požiadavka; výzva jedného štátu druhému, aby prijal určité podmienky alebo splnil požiadavky pod hrozbou zahájenia vojny; posledné napomenutie

POLITICKÁ MAPA EURÓPY – I. SVETOVÁ VOJNA

PRIEBEH A CHARAKTER VOJNY:

Bojovalo sa na **3 frontoch**: západnom(Francúzsko), východnom(Rusko, Poľsko) a južnom (Balkán, Taliansko).

Nemecko vypracovalo plán bleskovej vojny (Blitzkrieg). Podľa neho mala vojna trvať 3-4 mesiace. Predpokladal rýchly postup na západ, cez Belgicko a Luxembursko do Francúzska. Plán však nevyšiel. Na všetkých frontoch prebieha tzv. **čudná, zákopová vojna** resp. pozíčná vojna , v ktorej má úspech striedavo jedna či druhá strana.

1915-1916

Západný front: V septembri Nemci zastali **na rieke Marna** asi 100 km od Paríža

Východný front: Rusi sa pri postupe na západ zastavujú pri pevnosti Tannenberg. V októbri Rakúsko-Uhorsko a Nemecko odrážajú ruský útok v Haliči.

Balkánsky(južný) front: November-december: Rakúsko-Uhorsko neuspelo pri útoku na srbský Belehrad.

V apríli 1915 **vstupuje Taliansko do vojny na strane Trojdohody.**

1915-1916

Západný front: R.1915 v bitke pri Ypres v Belgicku Nemci po prvýkrát použili zbrane hromadného ničenia - chemické zbrane, plyn(chlór) a používajú tiež prvý raz plameňomety. Prebiehajú krvavé **boje na francúzskej rieke Somme**. R.1916 začína najkrvavejšia bitka 1. svetovej vojny - **bitka o pevnosť Verdun**. Trvá od februára do decembra 1916. Odhaduje sa, že o život tu prišlo asi 335-tisíc Nemcov a 350-tisíc Francúzov. Desaťtisíce ďalších utrpeli zranenia, prípadne boli zajatí. Spolu v bojoch na Somme a o Verdun zahynuli 2 milióny vojakov.

Východný front: Nemci zaznamenávajú prvý väčší úspech, keď sa im v bitke pri Gorlici v máji 1915 podarí prelomiť front. Rusko odpovedalo až budúci rok v Brusilovovej ofenzíve v lete 1916, ktorá Nemcov posunula o 150 km dozadu. Rusko sa touto ofenzívou vyčerpano, jeho armáda bola zle zásobená, zle vyzbrojená, začína v nej rozklad.

Balkánsky(južný) front: Trojdohoda sa vylodila na Gallipoli v apríli 1915, ale bez väčšieho úspechu. V **r.1916 vstupuje do vojny Rumunsko na strane Trojdohody**, ale nemá významnú vojenskú silu.

USA vyhlásili na začiatku vojny neutralitu. Obchodovalo však s bojujúcimi štátmi Európy. Nemecko sa tomu pokúšalo zabrániť neobmedzenou **ponorkovou vojnou**, bez varovania torpédovalo všetky vojnové i obchodné lode znepriatelených štátov. V máji 1915 **potopila nemecká ponorka anglický parník Lusitaniu**. V mori zahynulo vyše 1200 cestujúcich, z toho 128 Američanov.

1917-1918

Pokračuje zákopová vojna. **V apríli 1917 vstupujú do vojny USA na strane Trojdohody.** Vrchným veliteľom dohodových vojsk sa stáva francúzsky maršál **Ferdinand Foch**. V januári 1918 americký prezident **Woodrow Wilson** vypracoval 14 bodový mierový program a predkladá ho Centrálnym mocnostiam. Boli však odmietnuté.

Západný front: vo francúzskej a britskej armáde vznikajú vzbury. Armády Trojdohody uskutočnili v apríli 1917 ofenzívu, pri ktorej vo Francúzsku Briti po prvý krát nasadili do bitiek **tanky**. Nemci po úspešnej ofenzíve prenikli najhlbšie do francúzskeho územia za celú vojnu. Francúzi spolu s Britmi a Američanmi podnikli protiútok, ktorý vyvrcholil v júli a auguste 1918 krvavou **2. bitkou pri Marne**, kde boli Nemci porazení.

* 15. septembra 1916 britská armáda nasadila do boja takmer päťdesiat tankov, ale ich posádky neboli dostatočne vycvičené a efekt bol mizivý. Boli poruchové a väčšinu z nich vyradil aj terén, v ktorom sa nedokázali pohybovať. Keď jeden z britských tankov dosiahol nemeckú líniu, nemeckí vojaci boli zo železného kolosa takí vydesení, že sa ich 300 dobrovoľne vzdalo posádke.

Východný front: Vo **februári 1917** padla vláda cára Mikuláša II., v októbri bolševici v Petrohrade uskutočnili socialistický prevrat na čele s Leninom a začali jednať o mieri s Nemeckom. **V marci 1918 Rusko podpisuje tzv. Brest – Litevský separátny mier s Nemeckom** – jednostranne vystupuje z vojny, a to aj za cenu, že je preň nevýhodný. Rusko sa ním vzdalo Fínska, Poľska, Ukrajiny a pobaltských štátov. Východný front tým prestal existovať a Nemecko svoje divízie presunulo na západný front, kým Rakúsko – Uhorsko sa sústredilo na taliansky front.

Rokovanie o Brest – Litevskom separátnom (oddelenom) mieri medzi Nemeckom a Ruskom

Južný front: Na talianskom fronte bola úspešná nemecká armáda - r. 1917 – 1918 sa boje presunuli do Álp. V júni 1918 boli **rakúsko-uhorské vojská porazené v bitke na rieke Piave**. Koncom júna vstúpilo na strane Dohody do vojny aj **Grécko**, čo znamenalo vytvorenie nového balkánskeho frontu na jeho severných hraniciach. Rakúsko – uhorská

armáda bola v rozklade, Rakúsko – Uhorsko sa rozpadalo, jednotlivé národy vyhlasovali odtrhnutie a vytvorenie vlastných štátov. Prímerie s Dohodou Rakúsko – Uhorsko podpísalo 3. 11. 1918 vo Villa Giusti pri Padove. 11. novembra 1918 podpísal rakúsko – uhorský cisár Karol I. (ktorý nastúpil po smrti Františka Jozefa I.) abdikáciu listinu, čo znamenalo definitívny zánik Rakúsko-Uhorska. V ten istý deň, **11. novembra 1918 Nemecko kapitulovalo a podpísalo v Compiégnskom lese neďaleko Paríža prímerie, čím sa prvá svetová vojna skončila. O 11. hodine a 11. minúte vstúpila dohoda o prímerí medzi Nemeckom a spojeneckými mocnosťami do platnosti.**

***Woodrow Wilson, prezident USA**

predniesol Kongresu USA svojich 14 bodov – obsahovali požiadavku otvorenej diplomacie, slobody v obchode, celosvetového odzbrojovania, **práva národov**

na sebaurčenie a vznik medzinárodnej mierovej organizácie **Spoločnosti národov**, ktorá by nerobila rozdiel medzi veľkými a malými štátmi. 14 bodov nadchlo ohromné množstvo intelektuálov i obyčajných ľudí. Zvlášť americkí prisťahovalci z krajín Rakúsko-Uhorska a z Nemecka považovali Wilsona za nádej na spravodlivosť. Francúzi ani Briti návrh nebrali vážne. V USA sa idea Spoločnosti národov stretla s nepochopením. Mierová zmluva bola Senátom amietnutá. USA do Spoločnosti národov nikdy nevstúpili.

CHARAKTER A DÔSLEDKY I. SVETOVEJ VOJNY:

- I. Prvá svetová vojna bola **1. celosvetový vojnový konflikt** – bola to **vojna totálna**, **zasiahla aj civilné obyvateľstvo**. **Bojovalo sa aj na iných kontinentoch než v Európe a na oceánoch** (Nemecku patrili ostrovy severne od Austrálie – Karolíny, Marshallove ostrovy, Nemecká Nová Guinea atď.) – okrem ponorkovej vojny najmä okolo pobrežia Južnej Ameriky (1914, 1915) a pri Indii a Indonézii. Marshallove ostrovy v roku 1917 obsadili Japonci. Nemeckých kolónií sa postupne zmocňovali štáty Dohody. Významným bojiskom bol Stredný východ. Osmanskej ríši (Turecku), ktoré bolo spojencom Nemecka vtedy patrila aj Mezopotámia a Palestína. Vojna s Turkami sa pre Dohodu začala zle, v roku 1915 sa anglicko-austrálsko-novozélandské vojská snažili zmocniť hlavného mesta Osmanskej ríše Konštantínopolu, ale Dohoda utrpela ťažké straty a jej vojská bolo treba evakuovať (bitka pri (polostrove) Gallipoli). Neskôr v Mezopotámii postupovali smerom od Perzského zálivu Angličania a na jar 1917 dobyli Bagdad. V Arábii v júni 1916 Angličania pomohli proti osmanskej vzbure, a potom z Egypta Angličania spolu s Arabmi v októbri 1917 zaútočili na Palestínu a zmocnili sa jej.
- II. Bola to **vojna techniky proti technike - pozičná – zákopová** (čo si vyžadovalo vývoj nových účinných zbraní: tanky, guľomety – automatické zbrane, lietadlá, ponorky, torpéda, bojový plyn, plynové masky,) a bola to aj **vojna psychologická** – psychologické metódy využívala **politická propaganda**.
- III. Bola to dosiaľ **najničivejšia vojna v dejinách** – jej výsledkom boli obrovské ľudské a hmotné straty: približne 10 miliónov mŕtvych, 20 miliónov ranených s trvalými následkami, stovky miliárd dolárov materiálnych škôd, inflácia, populačná kríza - pokles pôrodnosti.
- IV. Zmenila sa mapa Európy – došlo k rozpadu Rakúsko – Uhorska, vznikli nové malé štáty – tzv. **nástupnícke štáty po R-U. Európa bola usporiadaná na základe tzv. versailleského systému, ktorý vznikol na Parížskej mierovej konferencii**. Habsburská ríša sa rozpadla na viacero štátov: **Rakúsko, Maďarsko, Československo a Juhosláviu**. Obnovilo sa **Poľsko**. Estónsko, Lotyšsko a

Litva získali nezávislosť. **Osmanská ríša** definitívne **zanikla**. Európske krajiny stratili dovtedajšie ekonomické postavenie vo svete, kým iné krajiny si ho posilnili.

PARÍŽSKA MIEROVÁ KONFERENCIA

Začala sa v Paríži **18. januára 1919**. Na konferencii v Paríži sa zúčastnilo 27 víťazných štátov, porazené štáty zastúpené neboli. Sovietske Rusko konferenciu ignorovalo. Hlavné mocnosti boli Francúzsko, USA, Veľká Británia, Taliansko a Japonsko - zúčastňovali sa na všetkých schôdzach a konferenciách. Druhú skupinu tvorili menšie bojujúce krajiny, medzi nimi aj mladé Československo. Poslednou skupinou boli štáty, ktoré síce nebojovali, ale prerušili styky s Nemeckom, Rakúsko-Uhorskom a Tureckom. Víťazi diktovali podmienky mieru. Rozhodujúcim orgánom konferencie sa stala Najvyššia rada 5 veľmocí(Rada piatich). Tvorili ju šéfovia vlád a ministri zahraničia.

USA - Woodrow Wilson a Robert Lansing,

Veľká Británia – David Lloyd George a lord Arthur James Balfour,

Francúzsko – Georges Clemenceau a Stephan Pichon,

Taliansko - Vittorio Orlando a Sydney Sonnino,

Japonsko - barón Makino a vikomt Chinda.

Krajiny boli rozdelené do skupín.

Porazené Nemecko na konferenciu neprizvali. Za už neexistujúce Rakúsko-Uhorsko rokovali nástupnícke štáty, ale len tie, ktoré pomáhali Dohode. Rokovania trvali nepretržite až do roku 1923, keď boli doriešené všetky územné problémy. Rozhodovali najmä Francúzsko a Británia. Najmä Francúzi sa snažili čo najviac postihnúť porazených Nemcov. Presadili pre Nemecko veľmi prísne sankcie. To bolo príčinou rastu nemeckého nacionalizmu a neskoršieho nástupu nacizmu, resp. II. svetovej vojny. Významným výsledkom Parížskej mierovej konferencie bol **vznik Spoločnosti národov** – predchodkyne OSN.

Parížske mierové rokovania boli zahájené 18. januára 1919 za účasti 27 víťazných dohodových štátov v Zrkadlovej sieni zámku Versailles

Výsledkom Parížskej mierovej konferencie bol **Versailleský systém**:

= systém mierových zmlúv po prvej svetovej vojne, na základe ktorých vzniklo nové usporiadanie hraníc v Európe.

Vznikli nové štáty: **Poľsko, Československá republika, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Juhoslávia), Rakúska republika, Rumunsko a Maďarské kráľovstvo.**

Výsledkom medzinárodných rokovaní bolo **päť mierových zmlúv** víťazných mocností a porazených štátov.

- I. **Versailleská mierová zmluva (28. jún 1919) s Nemeckom** – bola **najdôležitejšia zo všetkých mierových zmlúv** a podpísaná vo Versailles pri Paríži. Zverejnenie tvrdých podmienok vyvolalo v Nemecku veľké pobúrenie, ale nemecká delegácia ju nakoniec podpísala. Zmluva určila výšku reparácií (pokút), ktoré mali Nemecko a jeho spojenci zaplatiť poškodením krajinám, obsahovala deklaráciu, podľa ktorej bolo za vypuknutie Prvej svetovej vojny, ako aj za všetky ňou spôsobené škody zodpovedné Nemecko, upravila jeho európske hranice (muselo odstúpiť Francúzsku Alsasko-Lotrinsko, Belgicku územie Eupen a Malmedy, Československu Hlučínsko, Poľsku časti Pomoranska a Pruska), nemecké kolónie vo východnej Afrike prešli pod kontrolu Británie a neskôr Belgicka. Ostrovy v Tichom oceáne získalo Japonsko. Počet vojakov v nemeckých ozbrojených silách nesmel presiahnuť počet 100 000 a ľavý breh rieky Rýn mali pätnásť rokov okupovať jednotky spojeneckých vojsk.
- II. **Saint-Germainská mierová zmluva (10. september 1919) s Rakúskom** – bola podpísaná v Saint Germain. Dohoda potvrdila zrušenie Rakúsko-Uhorska a vytvorenie nových hraníc Rakúska, uznanie Československa a Srbsko-chorvátsko-slovinského štátu (neskoršej Juhoslávie) a vymedzila hranice Rakúskej republiky voči Srbsko-chorvátsko-slovinskému štátu, Maďarsku, Poľsku, Rumunsku, Taliansku a Česko-Slovensku. Rakúska armáda nesmela mať viac ako 30 000 mužov a Rakúsku bolo zakázané pripojiť sa k Nemecku.
- III. **Trianonská mierová zmluva (4. jún 1920) s Maďarskom** - bola podpísaná v paláci Veľký Trianon vo Versailles pri Paríži. Zmluvou boli **potvrdené hranice Maďarska s Rakúskom, Československom, Rumunskom a Juhosláviou**. Maďarsko uznalo úplnú nezávislosť Československa, vrátane Podkarpatskej Rusi. Maďari tak stratili 72% územia Uhorska a prístup k moru. Maďarské ozbrojené sily nesmeli presiahnuť počet 35 000 vojakov a v Maďarsku nesmela byť povinná vojenská služba. Maďarsko bolo tiež zaviazané zaplatiť Československu vojnové reparácie.
- IV. **Neuillská mierová zmluva (27. november 1919) s Bulharskom** - bola uzatvorená v Neuilly. Bulharsko vrátilo územia Rumunsku a Grécku. Macedónsko zostalo rozdelené medzi Juhosláviu a Grécko. Aj bulharská armáda bola obmedzená na 20 000 mužov. Bulharsku bola uložená náhrada vojnových škôd.
- V. **Sévreská mierová zmluva (10. august 1920) s Tureckom** – bola ako posledná mierová zmluva v Európe podpísaná v Sévres. Turecká republika sa stala nástupníckym štátom Osmanskej ríše. Turecko sa zaviazalo k uznaniu nových hraníc a stratilo 80% svojho bývalého územia. Od roku 1920 sa úžiny Bospor a Dardanely stali neutrálnym územím a demilitarizovaným pásmom pod správou víťazných mocností. Armáda bola obmedzená na 90 000 mužov a Turecku boli uložené reparácie.

Súčasťou nového systému vzťahov po vojne bola aj **Washingtonská zmluva** **Washingtonská konferencia (od 11. novembra 1921 do 6. februára 1922)**, výsledkom ktorej bola, mala riešiť **stret záujmov mocností po I. svetovej vojne v Tichomorí a na Ďalekom Východe**. Na konferencii bola riešená aj otázka námorného zbrojenia. Zúčastnili sa jej krajiny majúce kolónie v Tichomorí a na Ďalekom Východe – Spojené štáty americké, Veľká Británia a jej domínia, Francúzsko, Taliansko,

Japonsko a Čína, Belgicko, Holandsko a Portugalsko. Vylúčené bolo Nemecko, ktoré Versailleskou zmluvou stratilo svoje kolónie, Rusko, pretože západné vlády neuznávali sovietsku vládu. Každý zo zúčastnených štátov sa snažil presadiť svoje vlastné záujmy. Nakoniec 6. februára 1922 bol uzavretý traktát piatich veľmoci – Spojených štátov amerických, Veľkej Británie, Japonska, Francúzska a Talianska o obmedzení námorného zbrojenia. Zmluvy uzatvorené na Washingtonskej konferencii znamenali **nové rozdelenie sveta**. Na rozdiel od Versailleskej zmluvy **najviac získali USA najmä na úkor Japonska**.

REVOLÚCIE V RUSKU

Rusko bola zaostalá agrárna (poľnohospodárska) krajina, absolutistická monarchia. Vládli tu Romanovci - **Cár Mikuláš II.** Účast v I. svetovej vojne na strane Dohody ruské impérium úplne vyčerpala. Už od polovice marca 1917 (podľa v Rusku používaného juliánskeho kalendára to bolo vo februári) dochádzalo v jedinom veľkom priemyselnom centre Ruska v Petrohrade k masovým štrajkom a manifestáciám. Žiadali ukončenie vojny a demokratizáciu krajiny. 13. marca 1917 bol utvorený Dočasný výbor štátnej dumy, zárodok budúcej Dočasnej vlády. 15. marca Mikuláš II. abdikoval v prospech svojho brata Michala. Ten však odmietol trón prijať. V Rusku bola vyhlásená republika. Vznikla Dočasná vláda (15. marca) na čele s kniežaťom Lvovom, ktorého neskôr vymenil Alexander Fjodorovič Kerenský. Dočasná vláda mala pripraviť prvé demokratické voľby. Tvorili ju predstavitelia buržoázie + eseri (zástupcovia politickej strany sociálnych revolucionárov). Avšak situácia sa skomplikovala a v Rusku vzniklo dvojvládie: 1. oficiálna vláda - Dočasná vláda 2. Sovietsky ľudové mocenské orgány robotníkov, roľníkov a vojakov. Zástupcovia sovietsku videli svoje politické poslanie v tom, že zaistia, aby „buržoázia nezhradila revolúciu“.

Soviet, zvolaný z iniciatívy menševikov, sa skladal z náhodne vybraných zástupcov z tovární a vojenských posádok hlavného mesta. Zasadania sovietsku boli chaotické, bez pevných pravidiel a programu. Z tohto dôvodu sa rozhodujúce právomoci presunuli na výkonný výbor sovietsku – na tzv. Ispolkom. Členovia tohto výboru neboli menovaní sovietsku, ale boli vyberaní ako zástupcovia za každú socialistickú stranu – najmä eserov (Strana sociálnych revolucionárov), **menševikov** i **bolševikov** (dvoch frakcií rozštiepenej spoločnej **Ruskej sociálno-demokratickej robotníckej strany**). Miesto toho, aby bol **Ispolkom** skutočným reprezentatívnym predstaviteľom Sovietsku, riadil Soviet a vystupoval v jeho mene. Členovia tohto výboru rozhodoval svojvoľne, nedemokraticky, čo vychádzalo z presvedčenia radikálnych bolševikov, že len profesionálni vodcovia môžu úspešne vykonať sociálnu revolúciu.

Dvojkoľajnosť moci sa prejavila najmä v armáde. Soviet mal právo rušiť rozhodnutia Dočasnej vlády a menovať k vojenským zborom svojich zástupcov bez ohľadu na postavenie dôstojníkov. Tým vniesol do armády zmätok. Armáda bola oslabovaná masovou dezerciou, zlým zásobovaním a bolševickou propagandou, financovanou z nemeckých peňazí. Armádna generalita bola stále lojálna voči cárovi, prechovávala nedôveru k novej republike. Ihneď po svojom vzniku sa teda nová Ruská republika začala rozpadáť nielen na fronte, ale okamžite po odstúpení cára Mikuláša II. sa rozpadala aj vnútri. Vo väčšine okresov sa moc prevzali regionálne vlády alebo miestne sovietsku, na ktoré mala vláda v Petrohrade iba malý vplyv. Práve v tomto období zmätkov do ruskej politiky vstúpili **bolševici**.

Strana bolševikov vznikla ako frakcia z väčšej pôvodnej **Ruskej sociálno-demokratickej robotníckej strany**. Tá sa rozpadla na zjazde v Londýne v roku 1903 pre nezhody kvôli názorom na spôsob prechodu ku

komunizmu. Menševici nesúhlasili s násilnými prostriedkami, verili v prirodzený príchod revolúcie po páde kapitalizmu, ktorý sa zdal podľa Marxových „vedeckých predpovedí“ nevyhnutný. Podobný „evolučný“ postoj zaujala i väčšina socialistických strán všade v Európe. Snažili sa presadiť v parlamentných systémoch krajín.

V. I. Lenin

Útok na sídlo Dočasnej vlády – Zimný palác

O bolševikoch sa v Rusku do apríla 1917 veľa nevedelo. O Februárovej revolúcii sa Lenin dozvedel vo Švajčiarsku z novin. Nemecký cisár Wilhelm II. a nemecký generálny štáb prišli na myšlienku ako vyhrať vojnu na východnom fronte. Leninovi finančne pomáhali, pretože chceli v Rusku podnieť revolúciu. Chceli tam vyvolať chaos, aby Rusko vyradili z vojny. Začiatkom roku 1917 **V. I. Uljanov – Lenin** žil v politickom exile vo švajčiarskom Zurichu. Podľa neho proletariát (robotnícku triedu) majú viesť profesionálni revolucionári. Odmietal reformy a pokojnú evolučnú cestu k socializmu. Presadzoval násilné zvrhnutie kapitalizmu (teória socialistickej revolúcie).

Dňa 9. apríla 1917 vyslali Nemci Lenina a ďalších ruských emigrantov vlakom v zapečatenom vagóne do cez Nemecko, Dánsko až do Švédska. Spolu s Leninom sa viezli i N. Krupská a Grigorij Zinovjev. Ostatní členovia strany – Stalin, Kamenev či Trockij – už čakali v cieľovej stanici. Lenin so svojimi spolucestujúcimi dorazil do Petrohradu 15. apríla. Spolu s ním prišli a naďalej prichádzali obrovské finančné prostriedky na podporu jeho akcie – podľa niektorých odhadov až 50 miliónov ríšskych mariek, čo bolo zrovnateľné s hodnotou 9 – 10 ton zlata. Používali ich na mohutnú propagandu a vyzbrojenie svojich gárd. Veľká časť peňazí sa použila na agitáciu v radoch frontových vojakov a medzi petrohradskými posádkami. Lenin prijal program eserov, ktorí žiadali prevod všetkých pozemkov do vlastníctva roľníckej občiny – plán prerozdelenia pôdy medzi roľníkov, lebo tých bola v Rusku väčšina a Lenin si ich chcel získať na svoju stranu. Ako jediná strana bolševici otvorene presadzovali okamžité ukončenie vojny s Nemeckom a Rakúsko-Uhorskom (i za cenu ústupkov a straty rozsiahlych území).

Koncom júna 1917 začala ruská ofenzíva na fronte, ktorá po počiatkových úspechoch, kedy sa jej takmer podarilo rozbiť rakúsko-uhorské vojenské zbory, narazila na odpor Nemcov. Avšak ruskí vojaci utekali z bojiska a masovo dezertovali. Neúspech na fronte bolševici využili a počas ozbrojených demonštrácií

niektorých vojenských posádok a veľkej časti robotníctva v Petrohrade sa pokúšali prevziať úlohu vodcov nepokojov a podnieť útok masy na Zimný palác – sídlo Dočasnej vlády. Demonštrácie mali mať pôvodne charakter protivojnového mierového pochodu. Vďaka Kerenskému (vtedy ešte ako ministrom spravodlivosti) prenikli na verejnosť informácie o bolševickom paktovaní s nemeckým vojenským štábom. To bolo i záchranou mladej demokracie doslova v poslednej chvíli. Kompromitujúce informácie, ktoré sa zakrátko dostali k pasívnym petrohradským posádkam, mali na vojakov silný účinok. Okamžite boli pripravení urobiť s bolševikmi rýchly proces. Povstalci sa spolu so sympatizujúcimi robotníkmi a vojakmi ušli a niektorí bolševickí prívrženci boli pozatýkaní. Na Lenina bol vydaný zatykač, pred ktorým bol nútený na istú dobu ujsť do Fínska.

Po neúspechoch letnej ofenzívy a po pokusoch o prevrat zo strany polovojenských skupín v hlavnom meste z júla 1917 sa vláda rozhodla pre zmenu na poste predsedu - stal sa ním **Alexander Kerenskij**. Situácia však bola naďalej neprehľadná. Kerenskij sa obával vojenského puču – armáda mu v novembri (októbri) 1917 vypovedala poslušnosť.

4. novembra na mestskom zjazde bolševikov sa ozbrojila červená garda. Neboli to profesionálne jednotky, ale narýchlo vyzbrojený a zradikalizovaný zhuk mužov – najmä mestský proletariát. V Petrohrade a jeho okolí sa v tom čase nachádzalo 240 000 vojakov a len 10 000 aktívne podporovalo bolševikov. Táto zdanlivá prevaha eserov a menševikov upokojovala. Ale armáda nestála za Kerenským. To využili bolševici. V noci zo 6. na 7. novembra tzv. červené gardy bez bez jediného výstrelu začali obsadzovať strategické miesta hlavného mesta – stanice, pošty, telefónne a telegrafné ústredne, banky, mosty a nakoniec i budovu vojenského veliteľstva. Vojaci opúšťali svoje stanoviská a na ich miesta prichádzali narýchlo vyzbrojené, hoci aj slabo vycvičené červené gardy. Ráno 7. novembra bol Zimný palác jediný úrad, ktorý zostal v rukách Dočasnej vlády. Jej predseda Kerenskij – v prestrojení za srbského dôstojníka – odišiel narýchlo zháňať pomocné vojenské oddiely na front. Do Petrohradu sa už nevrátil.

20 až 30 000 príslušníkov červených gárd sa ani napriek svojej početnosti stále neodvážili **zaútočiť na Zimný palác**. 5 000 kronštadských námorníkov, ktorých si Lenin získal na svoju stranu začalo revolúciu. O deviatej hodine večer **krížnik Aurora** začal paľbu. Pretože sa na palube nenachádzala žiadna ostrá munícia, vypálil jedinou slepú strelu a utíchol. O dve hodiny neskôr začali paľbu aj vojaci z Petropavlovskej pevnosti. Obrancovia Zimného paláca nekládli odpor. Keď bolševické sily narazili len na junkerov – ozbrojené jednotky kadetov (žiakov vojenskej akadémie). Tí boli do poslednej chvíle ochotní bojovať, avšak ministerský zbor nechcel žiadne krviprelievania, a tak im nariadil vzdať sa. Nad ránom 8. novembra boli členovia vlády – až na Kerenského – pozatýkaní a uväznení v Petropavlovskej pevnosti. Moc od neschopnej Dočasnej vlády mal prevziať Soviet. Jeho výkonný orgán, Ispolkom ovládli bolševici.

Na 8. novembra bol zvolaný dlho ohlasovaný II. všeruský zjazd sovietskych. Situácia bola krajne neprehľadná. Do predsedníctva bolo zvolených tentoraz už 14 bolševikov a len 7 ľavých eserov (odštiepeneckej frakcie, ktorá sa na istý čas stala Leninovým spojencom). Ostatní pre rozhorčenie zo samovoľného konania bolševikov odmietli kreslá prijať. Ráno 9. novembra prijal zjazd Leninove prehlásenie „**Občanom Ruska**“: *„Dočasná vláda je zosadená. Vládna moc prešla do rúk orgánu petrohradského sovietu zástupcov robotníkov a vojakov, vojenského revolučného výboru, stojaceho v čele petrohradského proletariátu a posádky. Cieľ, o ktorý ľud usiloval – okamžitá ponuka na uzavretie demokratického mieru, zrušenie súkromného vlastníctva pozemkov, riadenie priemyselnej výroby robotníkmi, vytvorenie sovietskej vlády – tento cieľ je zabezpečený. Nech žije revolúcia robotníkov, vojakov a roľníkov!“*

Bol prijatý Leninov návrh zostaviť vládu iba z boľševikov za podpory ľavicových eserov: vznikla **Rada ľudových komisárov** na čele s Leninom. Tí si veľmi dobre uvedomovali, že moc ak si chcú udržať moc, musia čo najskôr ukončiť vojnu a splniť aspoň základné požiadavky ruského obyvateľstva. Preto prijali tieto zákony:

DEKRÉT O MIERI- okamžite skončiť vojnu.(Po tom čo Rakúsko-uhorské vojská vo februári 1918 okupovali veľkú časť Ukrajiny, Bieloruska, Pobaltských krajín a južného Ruska a boľševici pristúpili 3. marca 1918 k podpísaniu brest-litovského mieru čím Rusko prestalo zasahovať do diania prvej svetovej vojny.)

DEKRÉT O PÔDE- pôdu dať tým čo na nej pracujú- znárodnenie veľkostatkárskej a cirkevnej pôdy

DEKLARÁCIA PRÁV A NÁRODOV RUSKA- právo národov na sebaurčenie. Fínsko sa vďaka tejto deklarácii stalo slobodnou krajinou.

OBČIANSKA VOJNA V RUSKU

V krajine po nástupe boľševikov koncom roka 1917 zavládol relatívny pokoj - V. Lenin prisľúbil na začiatok nasledujúceho roka voľby do Ústavodarného zhromaždenia. Boľševici však založili na potlačanie „triednych nepriateľov“ založili tajnú políciu – ČEKU a Ústavodarné zhromaždenie, v ktorom (parlament) potom získala väčšinu strana eserov, rozpustili. Diktát boľševikov viedol k vzniku odporu proti ich vláde. Hlavnými predstaviteľmi odporu boli niektorí vysokí velitelia bývalej cárskej armády. **Vypukla občianska vojna** (1918 a 1922).

Vojenská intervencia západných mocností:

Západné mocnosti (Dohoda) podporovali protiboľševické sily - 22. decembra 1917 sa v Paríži konala konferencia Francúzska, Spojeného kráľovstva a Talianska, ktorej účastníci sa dohodli na **vojenskej a ekonomickej pomoci odporcom boľševizmu v Rusku**. Proti boľševickej **Červenej armáde** bojovala bývalá cárska tzv. **Biela armáda**. Vojna sa skončila víťazstvom boľševikov v roku 1922; počas celej vojny jednotky bielogvardejcov ustupovali až na Ďaleký východ, kde ich červení nakoniec porazili. Súčasťou občianskej vojny bol aj rad vpádov intervenčných vojsk (Britov, Nemcov, Francúzov aj za účasti dobrovoľníckych československých légii). Na konci občianskej vojny časť krajín bývalého cárskeho Ruska zostala nezávislá: Poľsko, Pobaltské krajiny (Litva, Lotyšsko, Estónsko) a Fínsko. Boľševici zvíťazili nad bielogvardejcami vo všetkých ostatných častiach krajiny vrátane Ukrajiny, Kaukazu a Sibíri. Lenin v roku 1922 vyhlásil na tomto území vznik **Zväzu sovietskych socialistických republík**.

Občianska vojna s v Rusku a krajinách pričlenených k nemu v rámci Sovietskeho zväzu vyžiadala obrovské obete. V dôsledku hladu, chorôb, teroru, alebo v boji zahynulo 8 až 13 miliónov ľudí. Z toho Červená armáda mala asi 1 milión padlých. Do zahraničia emigrovali asi 2 milióny ľudí, hlavne významná časť ruskej inteligencie. Ekonomické škody boli obrovské, priemyselná výroba poklesla o 80 – 90 % oproti roku 1913.

Bundesarchiv, Bild 183-R03964
Foto: o. Ang. | 1910 ca.

Romanovci - cárska rodina popravená na rozkaz bolševikov

Po októbrovej revoluci roku 1917 boli Romanovci uväznení a 17. 6. 1918 v Jekaterinburgu bola cárska rodina zavraždená.